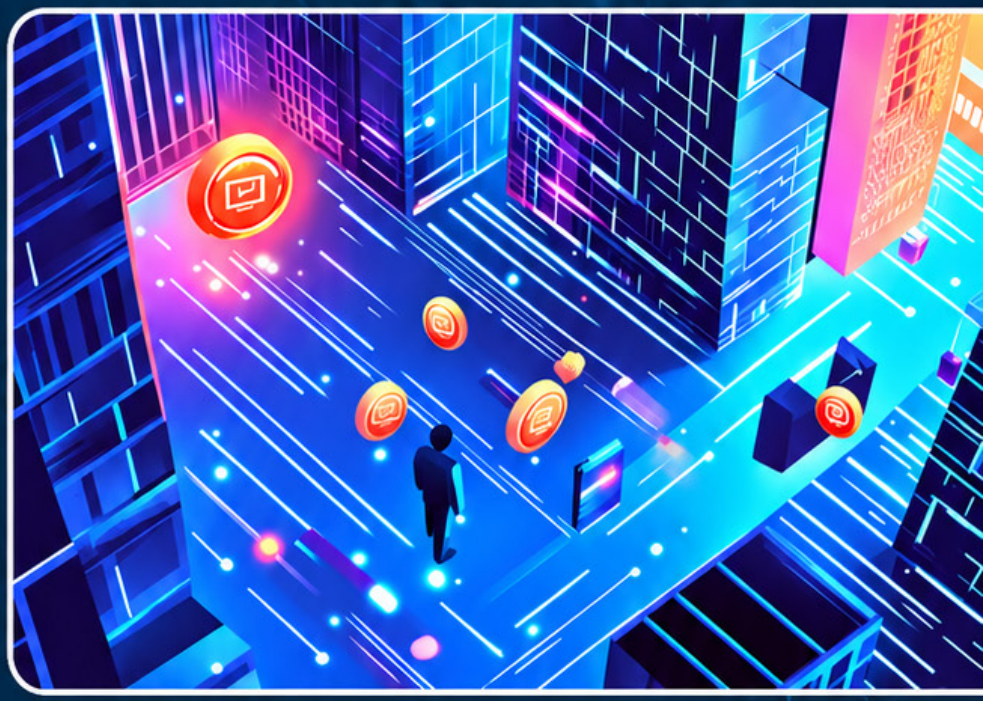
MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№5
MAXSUS SON

2026
NOYABR

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 – Texnika fanlari
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar · OPEN ACCESS · ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY
Academic Resource Index ResearchBib · ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE · CYBERLENINKA
OpenAIRE · ROAD · INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
BASE · Crossref · НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU

BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ
TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI
TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI

Elektron nashr, 2026-yil, noyabr.
№ 5-maxsus son

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

EKSPORT VA IMPORT OPERATSIYALARI ORQALI MAMLAKAT HUDUDIGA JALB QILINADIGAN INVESTITSIYALAR HISOBI 9
Misirov Asliddin, Tursunpölatova Durdona, Abdusamadov Sanjar
TRANSPORT-LOGISTIKA KOMPANIYALARIDA XALQARO YUK TAŞIŞ JARAYONLARINI SAMARALI BOŞQARIŞ 13
Kaimov Amirxon, Işmanova Dinora
ÖZBEKISTON KORXONALARIDA KOMPANIYA QIYMATINI BAHOLAŞ MUAMMOLARI (UZAUTO MOTORS AJ MISOLIDA) 19
D. Ş. Xusanova, Safarova Gulruh
ÇARM ÇIQINDILARIDAN OLINGAN KOLLAGEN GIDROLIZATINING KOMPOZITSION QOĞOZ MUSTAHKAMLIGIGA TA'SIRI 26
M. Ergaşev, R. Şerğoziyeva, O. Usmonova, M. Jörayeva
TIJORAT BANKLARINI XUSUSIYLAŞTIRIŞNING ÖZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI 30
Ibadullayev Sanjar, A'zamova Muxlisa
EKSPORT-IMPORT OPERATSIYALARI BÖYIÇA XARAJATLARNI HISOBGA OLIŞ TARTIBI VA UNI TAKOMILLAŞTIRIŞ YÖNALIŞLARI 36
Misirov Asliddin, Fayzullayeva E'zoza, Qodirova Azizaxon
IJTIMOIY TARMOQLARNING ISTE'MOLÇILARNING XARID QILIŞ XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI 41
Ğiyosiddinov Ozodbek , Kalanova Moxigul
DEVELOPMENT OF AN IOT-BASED REMOTE MONITORING AND AUTOMATED CONTROL SYSTEM FOR GREENHOUSE CROP GROWTH 47
Abasxanova Xalima, Sheraliyev Hasan, Hikmatullayev Habibullo, Nurbaeva Roza
SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI 52
Şamuratov Sardorbek, Akbarov Nodir
RAQAMLI IQTISODIYOT ŞAROITIDA MENEJMENT TIZIMINI TAKOMILLAŞTIRIŞ YÖNALIŞLARI 57
Abdukaxxorova Durdona, Hakimova Muhabbat
GLOBAL TARAQQIYOT ŞAROITIDA INTELLEKTUAL AVLOD: ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSION RIVOJLANIŞ ISTIQBOLLARI 63
Inatullayeva Intizor, Öroqov Uçqun
UY XÖJALIKLARINING INSON KAPITALINI ŞAKLLANTIRIŞ VA RIVOJLANTIRIŞDAGI ROLI 68
Meylikov Fazliddin, Amrullayeva Zarina, Almardonova Farangiz
BIZNESNI TAŞKIL ETIŞNING MAQSADI VA AHAMIYATI 73
A.I. Xolbozorov, A.D. Qiryigitov, A.M. Misirov

UDK: 334.72:658(575.1)
JEL: L26, M13, O12, P31, L21

BIZNESNI TAŞKIL ETIŞNING MAQSADI VA AHAMIYATI

A.I. Xolbozorov,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Buxgalteriya hisobi fakulteti, BH-125-guruh talabasi

A.D. Qiryigitov
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Buxgalteriya hisobi fakulteti, BH-125-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: A.M. Misirov
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Buxgalteriya hisobi kafedrasi,
assistent-öqituvçisi

Annotatsiya. Bozor iqtisodiyoti şaroitida dolzarb masalalardan biri bölgan biznesni taşkil etiş tuşunçasi, uning asosiy maqsadlari, iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati atrofliça yoritilgan. Tadbirkorlik faoliyatini yölga qöyişning nazariy va amaliy jihatlari, biznesni modellaştiriş, resurslarni samarali taqsimlaş, investitsiyalarni jalb etiş hamda innovatsion ekotizimni şakllantiriş masalalari tahlil qilingan. Şuningdek, kiçik va örta biznes subyektlarining milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlaş, aholi bandligini oşiriş hamda hududiy rivojlanişdagi örni ilmiy jihatdan örganilgan.

Kalit sözlar: biznes, tadbirkorlik, iqtisodiy samaradorlik, bozor mexanizmi, innovatsiya, iqtisodiy ösiş, investitsiya, biznesni rejalaştiriş, xatarlarni boşqariş, raqobatbardoşlik.

Аннотация. Рассмотрены понятие организации бизнеса, его основные цели, экономическое и социальное значение в условиях рыночной экономики. Проанализированы теоретические и практические аспекты организации предпринимательской деятельности, бизнес-моделирования, эффективного распределения ресурсов, привлечения инвестиций и формирования инновационной экосистемы. Особое внимание уделено роли субъектов малого и среднего предпринимательства в обеспечении устойчивости национальной экономики, повышении уровня занятости населения и содействии региональному развитию.

Ключевые слова: бизнес, предпринимательство, экономическая эффективность, рыночный механизм, инновации, экономический рост, инвестиции, бизнес-планирование, управление рисками, конкурентоспособность.

Abstract. The concept of business organization, its main objectives, and its economic and social significance in a market economy are examined. The theoretical and practical aspects of establishing entrepreneurial activities, business modeling, efficient resource allocation, investment attraction, and the development of an innovative ecosystem are analyzed. Particular attention is paid to the role of small and medium-sized enterprises in ensuring national economic stability, increasing employment levels, and promoting regional development.

Keywords: business, entrepreneurship, economic efficiency, market mechanism, innovation, economic growth, investment, business planning, risk management, competitiveness.

KIRIŞ

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti şaroitida jamiyatning iqtisodiy qudrati, barqarorligi va aholi turmuş darajasini belgilovçi muhim omillardan biri xususiy sektor hamda tadbirkorlik tuzilmalarining rivojlanganlik darajasi hisoblanadi. Biznes — bu şaxsiy yoki jamoaviy tavakkalçilik şaroitida mavjud resurslardan samarali foydalangan holda tovarlar işlab çiqariş, xizmatlar körsatiş va işlarni bajariş orqali foyda olişga qaratilgan mustaqil iqtisodiy faoliyat şaklidir. Biroq biznes faqatgina moliyaviy daromad oliş manbai bölib qolmasdan, balki jamiyat ehtiyojlarini qondiriş, innovatsiyalarni tijoratlaştiriş, yangi iş örinlarini yaratiş va davlat budjetiga barqaror soliq tuşumlarini ta'minlaşning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Biznesni tögri va ilmiy asoslangan holda taşkil etiş jarayoni murakkab bosqiçlarni öz içiga oladi. U bozor konyunkturasi va talabini örganiş (marketing tadqiqotlari), biznes-reja tuziş, taşkiliy-huquqiy şaklni tanlaş, dastlabki kapitalni şakllantiriş, resurslardan (mehnat, moliyaviy, moddiy va axborot) samarali foydalaniş hamda xatarlarni baholaş kabi qator strategik vazifalarni qamrab oladi. Muvaffaqiyatli taşkil etilgan biznes korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoşligi va barqaror ösişini ta'minlaşga xizmat qiladi.

Bugungi kunda Özbekiston Respublikasida tadbirkorlik muhitini yanada yaxşilaş, xususiy mulk daxlsizligini ta'minlaş, biznesni röyxatdan ötkaziş va yuritiş böyiça ma'muriy tartib-taomillarni soddalaştiriş hamda kiçik va örta biznes subyektlariga har tomonlama moliyaviy va institutsional kömak beriş böyiça keng kölamli islohotlar amalga oşirilmoqda. Mamlakatimiz Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Özbekistonda tadbirkorlikni rivojlantiriş, biznes yuritiş uçun qulay şaroitlar yaratiş hamda xususiy sektor faoliyatini qöllab-quvvatlaş iqtisodiy siyosatning muhim yönalişlari sifatida qaralmoqda.

Şu nuqtai nazardan, biznesni taşkil etişning konseptual maqsadlarini, uning makro va mikroiqtisodiy darajadagi ahamiyatini hamda zamonaviy raqamli transformatsiya davridagi öziga xos xususiyatlarini ilmiy va amaliy jihatdan çuqur tadqiq etiş nihoyatda dolzarb masala hisoblanadi. Uşbu tadqiqot aynan şu masalalarga bağişlangan bölib, nazariy asoslar bilan amaliy tavsiyalarni uyğunlaştirişga qaratilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Biznes va tadbirkorlik faoliyatini taşkil etiş, uning iqtisodiy mohiyati hamda jamiyat taraqqiyotidagi roli uzoq yillik ilmiy-nazariy evolyutsiyaga ega. Klassik, neoklassik va zamonaviy iqtisodiy maktablar vakillari biznesni taşkil etişning turli jihatlarini tadqiq etganlar.

Klassik va innovatsion yondaşuvlar. Tadbirkorlik nazariyasining poydevori Richard Kantilon, Adam Smit va Jan-Batist Sey işlarida şakllangan. Keyinçalik Yozef Şumpeter 1934-yilda tadbirkorlikni "innovatsion kombinatsiyalar"ni yaratiş jarayoni deb atagan. Uning fikriça, biznesni taşkil etişning asosiy maqsadi şunçaki mavjud resurslardan takroriy foydalaniş emas, balki yangi mahsulotlar, yangi işlab çiqariş texnologiyalari va yangi bozorlarni özlaştiriş orqali "ijodiy buziliş" (creative destruction) jarayonini yuzaga keltiriş va iqtisodiy taraqqiyotni harakatlantirişdan iborat.

Tavakkalçilik va noaniqlik şaroitida biznesni boşqariş. Frenk Nayt 1921-yilda özining "Risk, Uncertainty and Profit" asarida biznesni taşkil etuvçi tadbirkorning asosiy funksiyasi noaniqlik şaroitida qaror qabul qiliş va xatarlarni öz zimmasiga olişdan iborat ekanligini ta'kidlagan. Israel Kirtsner esa 1973-yilda tadbirkorlikni bozordagi axborot nomutanosibligi şaroitida mavjud imkoniyatlarni payqaş hamda bozor muvozanatini ta'minlaşga qaratilgan faoliyat sifatida talqin qilgan.

Strategik raqobat va qiymat zanjiri. Maykl Porter 1998-yilda korxona darajasida biznesni taşkil etişning strategik ahamiyatini yoritib bergan. Uning "Qiymat zanjiri" (Value Chain) nazariyasiga köra, biznes taşkiloti xomaşyoni tayyor mahsulotga aylantiriş jarayonining har bir bosqiçida qoşimça qiymat yaratişi va iste'molçi uçun noyob taklif taqdim etişi kerak. Bu esa biznesning bozordagi barqarorligini ta'minlaşga xizmat qiladi.

Kiçik va örta biznesning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamğarmasining tadqiqotlarida kiçik va örta biznesning iqtisodiy rivojlanişdagi örnini baholaşga oid masalalar örganilgan. KOB resurslardan foydalanişning moslaşuvçanligini oşiradi va iqtisodiy özgarişlar şaroitida iqtisodiyotning çidamliligini (resilience) mustahkamlaşga xizmat qiladi. Mahalliy olimlar Madaminov 2020-yilda va Xusanov 2022-yilda milliy iqtisodiyotda biznesni taşkil etişning institutsional mexanizmlari, soliq va kredit imtiyozlarining samaradorligi hamda korporativ boşqaruv usullarini takomillaştiriş masalalarini atrofliça örganganlar. Ularning işlarida biznesni modernizatsiya qiliş va raqamlaştiriş hozirgi bosqiçning asosiy talablaridan biri ekani körsatilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Uşbu tadqiqotning maqsadi biznesni taşkil etişning konseptual maqsadlari, uning iqtisodiy va ijtimoiy tizimdagi tutgan örni hamda ahamiyatini ilmiy jihatdan kompleks tahlil qilişdan iborat.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy va statistik usullardan foydalanildi:

Tizimli va strukturaviy tahlil: Biznesni taşkil etiş jarayoni bir-biri bilan boğliq bölgan elementlar (resurslar, jarayonlar, natijalar) majmui sifatida körib çiqildi.

Qiyosiy va induktiv-deduktiv tahlil: Xorijiy va mahalliy iqtisodiy nazariyalar hamda amaliyotlar soliştirildi.

Statistik va guruhlaş usullari: Biznes subyektlarining tarmoqlar böyiça rentabelligi, iqtisodiy samaradorligi va xatarlari guruhlanib, jadval körinişida umumlaştirildi.

Mantiqiy umumlaştiriş va modellaştiriş: Biznesni taşkil etişning iqtisodiyotga körsatadigan töğridan-töğri va bilvosita ta'sirlari (multiplier effect) mantiqiy modellar vositasida yoritildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Biznesni taşkil etişning asosiy maqsadlari va ularning tasnifi

Biznesni taşkil etiş muayyan maqsadlarga erişişga yönaltiriladi. Uşbu maqsadlarni şartli ravişda uçta asosiy blokka ajratiş mumkin: moliyaviy-iqtisodiy, bozor va operatsion hamda ijtimoiy va korporativ maqsadlar.

Moliyaviy-iqtisodiy maqsadlar:

— Foydani maksimallaştiriş: Kiritilgan kapitalga nisbatan eng yuqori daromad (ROI) oliş va korxonaning bozor qiymatini oşiriş.

— Moliyaviy barqarorlik va likvidlik: Korxonaning tölov qobiliyatini saqlaş, pul oqimlarini (Cash Flow) oqilona boşqariş.

— Xarajatlarni optimallaştiriş: İşlab çiqariş va muomala xarajatlarini kamaytiriş orqali mahsulot tannarxini pasaytiriş.

Bozor va operatsion maqsadlar:

— Bozor uluşini egallaş va kengaytiriş: Yangi mijozlar segmentlarini jalb qiliş va geografik bozorlarga kirib boriş.

— Innovatsiyalarni joriy etiş: Yangi tovar va xizmat turlarini işlab çiqiş, zamonaviy texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etiş.

— Sifat va raqobatbardoşlik: Mahsulot sifatini xalqaro standartlarga moslaştiriş va brend obrösini mustahkamlaş.

Ijtimoiy va korporativ maqsadlar:

— Aholi ehtiyojlarini qondiriş: Jamiyat uçun zarur va foydali bölgan tovar va xizmatlarni taklif etiş.

— İş örinlari yaratiş: Aholini iş bilan ta'minlaş va mehnat şaroitlarini yaxşilaş.

— Korporativ ijtimoiy mas'uliyat (CSR): Atrof-muhitni muhofaza qiliş, xayriya va mahalliy hamjamiyatlarni rivojlantirişda iştirok etiş.

Biznesni taşkil etişning iqtisodiyot va jamiyatdagi ahamiyati

Biznes subyektlarining faoliyat körsatişi va rivojlanişi nafaqat tadbirkorning şaxsiy manfaatlariga, balki butun makroiqtisodiy tizimga ham ijobiy ta'sir körsatadi.

A. Yalpi içki mahsulot (YalM) va iqtisodiy ösiş drayveri

Biznes subyektlari tovar va xizmatlar yaratiş orqali mamlakat YalMining asosiy qismini şakllantiradi. Kiçik va örta biznesning yuqori moslaşuvçanligi iqtisodiy özgarişlar davrida barqarorlaştiruvçi omil vazifasini ötaydi. Ularning faoliyati iqtisodiy ösiş sur'atlarini ta'minlaşda muhim omil hisoblanadi.

B. Bandlik va daromadlar taqsimoti

Yangi biznesning taşkil etilişi töğridan-töğri va bilvosita iş örinlarini yaratadi. Bu esa aholi bandligini oşiradi, daromadlarini köpaйtiradi va pirovardida içki iste'mol talabini rağbatlantiradi. Bandlikning oşişi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaşga xizmat qiladi.

C. Soliq bazasining kengayişi va davlat budjeti

Biznes subyektlari tölaydigan foyda soliği, qoşilgan qiymat soliği (QQS), jismoniy şaxslardan olinadigan daromad soliği hamda mol-mulk va yer soliqlari davlat budjetining daromadlar qismini şakllantirişda muhim örin tutadi. Bu mablağlar ijtimoiy sohalar (ta'lim, soğliqni saqlaş) va infratuzilmani moliyalaştirişga yönaltiriladi.

D. Raqobat va narxlar barqarorligi

Köplab biznes subyektlarining bozorda faoliyat yuritişi soğlom raqobat muhitini yaratadi. Samarali raqobat muhiti narxlarning bozor omillari asosida şakllanişiga, mahsulot sifatini oşirişga va iste'molçilar uçun tanlov imkoniyatlarini kengaytirişga xizmat qilişi mumkin. Bu iste'molçilar manfaatlarini himoya qilişga yordam beradi.

Tarmoqlar böyiça biznes samaradorligi va xatarlar tahlili

Biznesni taşkil etişda tarmoqlarning özига xos xususiyatlari va xatar omillarini hisobga oliş zarur. Quyida tahliliy ma'lumotlar jadvallarda keltirilgan.

1-jadval

Biznes subyektlarining tarmoqlar böyiça iqtisodiy samaradorlik körsatkiçlari[1]

Tarmoq va sohalar	Örtaça rentabellik (%)	Dastlabki kapitalga talab	Kapitallaştiriş davri	Asosiy rivojlaniş drayverlari
Axborot texnologiyalari (IT) va raqamli xizmatlar	30–40 %	Past / Örta	1–2 yil	Vençur kapital, autsorsing, miqyoslanişning yengilligi

1 Manba: Mualliflar tomonidan ilmiy tadqiqotlar va statistik ma'lumotlar asosida şakllantirilgan.

Savdo va maişiy xizmat körsatiş	20–25 %	Örta	1–3 yil	E-commerce, logistika optimallaşuvi, mijozlar sodiqligi
Yengil va oziq-ovqat sanoati	15–22 %	Yuqori	3–5 yil	Mahalliylaştiriş, xomaşyo bazasi, eksport salohiyati
Qişloq xöjaligi va agrobiznes	12–18 %	Yuqori	4–6 yil	Klaster tizimi, intensiv texnologiyalar, qayta işlaş
Quriliş va köçmas mulk	18–25 %	Juda yuqori	3–5 yil	Urbanizatsiya, ipoteka bozorining rivojlanişi

Biznesni taşkil etiş jarayonida tadbirkorlar duç keladigan asosiy xatarlar va ularni kamaytiriş strategiyalari 2-jadvalda jamlangan.

2-jadval
Biznesni taşkil etişdagi asosiy xatarlar va ularni kamaytiriş (mitigatsiya) usullari[2]

Xatar toifalari	Yuzaga keliş sabablari	Iqtisodiy oqibatlari	Bartaraf etiş (mitigatsiya) usullari
Bozor va talab xatari	Marketing tahlilining yetarli darajada olib borilmasligi, mijozlar ehtiyojining özgarişi	Sotuv hajmining kamayişi, mahsulot realizatsiyasining sekinlaşişi	Çuqur CustDev tadqiqotlari, moslaşuvçan (Agile) mahsulot işlab çiqiş
Moliyaviy va likvidlik xatari	Dastlabki kapitalning yetarli bölmasligi, pul oqimlaridagi uzilişlar	Moliyaviy barqarorlikning pasayişi, qarzdorlikning ortişi	Zaxira fondlarini şakllantiriş, moliyaviy rejalaştiriş (Cash Flow forecast)
Boşqaruv va kadrlar xatari	Malakali kadrlarga bölgan ehtiyojning ortişi, menejment samaradorligini oşiriş zarurati	Mehnat unumdorligining kamayişi, operatsion xatolar sonining ortişi	HR-strategiyani yaxşilaş, motivatsiya va öqitiş tizimini joriy etiş
Regulyatorlik va huquqiy xatarlar	Qonunçilik va soliq tizimidagi özgarişlar	Qoşimça moliyaviy majburiyatlar, faoliyat uzluksizligiga ta'sir etuvçi holatlar	Huquqiy konsalting xizmatlaridan foydalaniş, RegTech vositalari

Biznesni taşkil etişning zamonaviy bosqiçlari (algoritmi)

Biznesni samarali taşkil etiş ilmiy va amaliy adabiyotlarda tavsiya etilgan mantiqiy ketma-ketlikka asoslanadi:

1. **Biznes ğoyani şakllantiriş va gipotezalarni tekşiriş (Ideation & Validation):** Bozordagi ehtiyojni aniqlash va unga yeçim taklif etiş.
2. **Marketing va raqobat tahlili:** SWOT va PESTEL tahlil usullari orqali bozor siğimi hamda raqobatçilarni örganiş.
3. **Biznes-model va biznes-rejani işlab çiqiş:** Ostervalder biznes-modeli asosida qiymat taklifi, daromad va xarajatlar tuzilmasini belgilaş.
4. **Taşkiliy-huquqiy şaklni tanlaş va röyxatdan ötiş:** YaTT, MÇJ yoki AJ şakllaridan birini tanlaş hamda tegişli tartibda davlat röyxatidan ötiş.
5. **Resurslarni safarbar etiş va moliyalaştiriş:** Şaxsiy jamğarmalar, bank kreditlari, investorlar yoki grantlarni jalb qiliş.
6. **Operatsion faoliyatni yölga qöyiş va monitoring:** İşlab çiqariş yoki xizmat körsatiş jarayonini boşlaş, KPI körsatkiçlarini kuzatib boriş.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari şuni körsatadiki, biznesni taşkil etiş — bu şunçaki jismoniy yoki yuridik şaxsning daromad olişga qaratilgan harakati emas, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmasini harakatga keltiruvçi kompleks institutsional jarayondir. Biznesni töğri va ilmiy asoslangan holda yölga qöyiş resurslardan samarali foydalanişni ta'minlaydi, innovatsiyalarni rağbatlantiradi va aholi farovonligini oşirişga xizmat qiladi.

Hozirgi bosqiçda mamlakatimizda biznes subyektlarini taşkil etiş va ularning jadal rivojlanişini ta'minlaş

2 Manba: Mualliflar tomonidan şakllantirilgan.

maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. **Institutsional va regulyatorlik muhitini yanada soddalaştiriş:** Biznesni röyxatdan ötkaziş va litsenziya oliş jarayonlarini töliq raqamlaştiriş, nazorat qiluvçi organlar bilan biznes subyektlari örtasidagi özaro munosabatlarning şaffofligi va samaradorligini oşiriş.

2. **Moliyaviy resurslar va vençur kapitaldan foydalaniş imkoniyatlarini kengaytiriş:** Startaplar hamda yangi taşkil etilayotgan kiçik biznes subyektlari uçun kafillik jamğarmalari faoliyatini kengaytiriş va vençur fondlarini rivojlantiriş.

3. **Tadbirkorlik ta'limi va ekotizimini rivojlantiriş:** Oliy va professional ta'lim muassasalarida biznes-inkubatorlar hamda akseleratorlar faoliyatini yölga qöyiş, yoşlarning biznesni rejalaştiriş va xatarlarni boşqariş böyiça könikmalarini oşiriş.

4. **Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektni biznesga integratsiya qiliş:** Biznes jarayonlarini avtomatlaştiriş, CRM va ERP tizimlarini joriy etiş hamda e-commerce imkoniyatlaridan keng foydalanişni rağbatlantiriş.

5. **Eksportga yönaltirilgan va yuqori qoşilgan qiymat yaratuvçi biznesni qöllab-quvvatlaş:** Xalqaro bozorlarga çiqişni rejalaştirayotgan mahalliy biznes subyektlariga logistika va sertifikatlaştiriş böyiça subsidiyalar ajratiş.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonuni (yangi tahriri). – 2012-yil 2-may, O‘RQ-328-son. – URL: https://lex.uz/docs/-2006789.
2. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi / Sh. M. Mirziyoyev. – Toshkent : O‘zbekiston, 2021.
3. Schumpeter, J. A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle / J. A. Schumpeter. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1934.
4. Knight, F. H. Risk, Uncertainty and Profit / F. H. Knight. – Boston, MA : Hart, Schaffner & Marx ; Houghton Mifflin Company, 1921.
5. Kirzner, I. M. Competition and Entrepreneurship / I. M. Kirzner. – Chicago : University of Chicago Press, 1973.
6. Porter, M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance / M. E. Porter. – New York : Free Press, 1998.
7. World Bank. World Development Report 2021: Data for Better Lives / World Bank. – Washington, DC : World Bank, 2021. – URL: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2021.
8. Madaminov, A. A. Tadbirkorlik asoslari va biznesni rejalashtirish : darslik / A. A. Madaminov. – Toshkent : Iqtisod-Moliya, 2020.
9. Xusanov, R. X. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni boshqarish mexanizmlari : o‘quv qo‘llanma / R. X. Xusanov. – Toshkent : TMI, 2022.
10. Osterwalder, A. Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers / A. Osterwalder, Y. Pigneur. – Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, 2010.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy

+998 93 718 40 07

https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal

t.me/yait_2100